

interesi gradske i seoske omladine hrvatske

vlasta ilišin

institut za društvena istraživanja
sveučilišta u zagrebu,
zagreb, jugoslavija

primljeno rujna 1988.

Prilog se zasniva na empirijskim podacima prikupljenim u SR Hrvatskoj koncem 1985, a u okviru makroprojekta "Položaj, svijest i ponašanje omladine Jugoslavije". Analiza je usmjerena na problem interesa, a posebice na razlike u tom pogledu između gradske i seoske omladine, te poljoprivredničke u odnosu na učeničku, studentsku, zaposlenu i nezaposlenu. Dobiveni rezultati pokazali su da se navedene skupine mladih — promatramo li trinaest predočenih interesa ponaosob — međusobno razlikuju po tome što poljoprivrednička i općenito seoska omladina iskazuje veći interes za vojsku i vojne stvari i vjeru i vjerska pitanja, a manji za kulturu i umjetnost (te za školu i obrazovanje kada su u pitanju mladi poljoprivrednici). Istodobno, ruralna se omladina bolje prepoznaje u tradicionalističkoj (a slično je i s mladim poljoprivrednicima), a slabije u spoznajnoj interesnoj orijentaciji. Apostrofirane razlike i trendovi protumačene su poglavito sociokulturnim obilježjima ispitanika i utjecajem različitih socijalizacijskih faktora.

→ Interesi mladih, kao i bilo koje druge društvene grupe, mogu se ispitivati na različite načine, i što su korištene metode raznovrsnije, veća je vjerojatnost da će fenomen biti cjelovitije istražen. Dakako, takvu idealnu istraživačku situaciju u pravilu je gotovo nemoguće postići, pa svaka analiza iole svebuhvatnih pojava — posebice empirijska — nužno biva djelomična i usmjerena na samo neke aspekte problema, pri čemu se upotrebljavaju njima primjerene tehnike istraživanja. Tako i u ovoj analizi koristimo isključivo empirijske podatke koji se odnose na omladinu SR Hrvatske,¹⁾ premda smo svjesni da se radi o problemu istraživanja koji zahtijeva i niz suptilnijih metoda. Unatoč tome, smatramo da su empirijski podaci prikupljeni anketom dostatni za relativno utemeljen razgovor o strukturi interesa seoske i gradske omladine.

Analizi dobivenih rezultata svakako prethode vrlo kratka objašnjenja što znače pojmovi koje u ovom tekstu rabimo (dok je šira elaboracija i argumentacija osnovnih pojmova dana u navedenoj jugoslavenskoj studiji). Interesi su defini-

1) Radi se o podacima koji su prikupljeni koncem 1985. anketiranjem 1250 mladih u cijeloj SR Hrvatskoj, što je obavljeno u okviru jugoslavenskog projekta "Položaj, svijest i ponašanje omladine Jugoslavije" čiji su realizatori Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu i Centar za istraživačku, dokumentacionu i izdavačku djelatnost Predsjedništva konferencije SSOJ iz Beograda.

rani kao "jedan oblik (uglavnom terminalnih) vrednosti za koji je karakteristična zaokupljenost svesti omiljenim sadržajima i/ili bavljenje izabranim aktivnostima"²⁾, a mi smo ispitivali tzv. deklarirane interese, tj. tražili smo ocjenu ispitanika o stupnju njihova interesa za trinaest različitih pojava. Ukratko valja istaći da se značaj ispitanikovih interesa ogleda u njihovoj ulozi u formiranju svog identiteta u motivacijskoj funkciji i obogaćivanju slobodnog vremena. Valja imati na umu da su dosadašnja istraživanja pokazala da se struktura interesa formira već u postadolescentnom razdoblju, iz čega je razumno očekivati da postojeća struktura interesa mladih neće pretrpjeti bitne promjene u zrelijoj životnoj dobi. Dodajmo i to da su interesi hijerarhijski organizirani i formirani djelovanjem socijalnih i individualnih činilaca. U formiranju interesa pojedinca sudjeluju obitelj, obrazovne institucije, vršnjaci, društvena zajednica i masovni mediji i to u procesima sazrijevanja, učenja i samokreacije. Pri analizi interesa svakako valja imati na umu da jakost određenih interesa i učestalost bavljenja njima komplementarnim aktivnostima ne mora nužno biti u visokoj korelaciji, ali je nedvojbeno da između njih postoji značajna interakcija. Ukratko, mala je vjerojatnost da će se u pojedinca razviti interes prema nekoj pojavi s kojom se rijetko susreće, a još je manje moguće da će se po vlastitu izboru baviti nekim aktivnostima koje ga ne zanimaju.

Omladina je u ovom istraživanju određena kao socijalno raslojena društvena grupa koju čini pet osnovnih segmenata: učenici, studenti, nezaposleni, zaposleni i poljoprivrednici, a pripada joj populacija od 14. do 27. godine života.

Seosku i gradsku omladinu diferenciramo na osnovi dva kriterija: rezidencijalnog statusa i aktualnoga društvenog položaja.³⁾ Točnije, seosku omladinu čine, dakako, mladi koji žive na selu (a gradsku čine mladi iz urbanih središta), ali i oni mladi koji se bave i žive od zemljoradnje. U našem uzorku cca 54% ispitanika živi na selu, 27% u manjim, a 19% u većim gradovima, te je 41% zaposlenih, 11,5% nezaposlenih, 23% učenika, 11,5% studenata i 13% poljoprivrednika. Istodobno, 88% mladih poljoprivrednika iz uzorka živi na selu (a ostali u manjim gradovima) dok ta omladina čini ujedno 21% seoske omladine (36% su radnici, 13,5% nezaposleni, 27,5% učenici, a tek 2% studenti). Očito je da su među seoskom omladinom najmanje zastupljeni studenti što posredno svjedoči da i nadalje djeca poljoprivrednika najrjeđe stječu akademsko obrazovanje.

Nakon ovoga osnovnog uvida u strukturu uzorka mladih u Hrvatskoj, možemo se koncentrirati na analizu razlika u interesima seoske i gradske omladine. Već smo spomenuli da smo ispitivali stupanj interesa prema 13 pojava, i za cjelokupnu anketiranu omladinu Hrvatske ustanovili smo slijedeću hijerarhiju interesa (izraženu u postocima zastupljenosti "velik" i "nikakav"): prijateljstva i poznanstva (67:2,5), zabava i razonoda (58:3), rad i posao (54:4,5), seks i ljubav (48:6), škola i obrazovanje (42:6,5), sport i sportska zbivanja (37:10), znanost i znanstvena dostignuća (31:11), umjetnost i kultura (27:15,5), tehnika i tehnička dostignuća (25:15), politika i politička zbivanja (15:24), nacionalna prošlost i sudbina matične nacije (16,5:27), vojska i vojne stvari (21:34), te vje-

-
- 2) D. Pantić: **Interesovanja mladih**, Beograd: IIC SSOS 1980, str. 29. Kratko napominjemo samo to da su najadekvatniji sinonimi za interese koje analiziramo "zanimanje za" ili "mar za".
 - 3) Seosku omladinu možemo izdvojiti po još dva kriterija: provenijenciji i socijalnom porijeklu (tj. zanimanje oca). U ovoj analizi smatrali smo to suvišnim elementima. S jedne strane, socijalna mobilnost mladih na relaciji selo-grad, izrazito je slaba — drugim riječima, gotovo svi žive u tipu naselja u kojem su rođeni i socijalizirani do 15. godine života (CK = .919). To doduše ne znači da je u pitanju trajni trend, jer je 56% ispitanika još u procesu obrazovanja ili traže zaposlenje. Ti mladi još nisu preuzeli trajnije životne i radne uloge i možda će radi zaposlenja promijeniti stalno mjesto boravka. S druge strane, uočljiva je i tendencija socijalne reprodukcije statusa roditelja, bar kada su u pitanju poljoprivrednici — jer su mladi poljoprivrednici poglavito potomci poljoprivredničkih obitelji.

ra i vjerska pitanja (13:48). Na prvi pogled vidljivo je da omladina Hrvatske, promatrana u globalu, preferira pojave koje pripadaju privatnoj sferi života. Kako su interesi također vrijednosti (a ustanovljeno je da dominiraju one koje svrstavamo u područje privatnosti i individualne afirmacije), takav njihov trend ne začuđuje, ali traži objašnjenje. Pretpostavljamo da je ta tendencija rezultat društvene marginalizacije mladih (tj. njihova potiskivanja iz javne sfere otežanim zapošljavanjem, simboličnom participacijom u društveno-političkom životu i sličnim) i pokazatelj njihove kritike postojećih društvenih procesa i odnosa (točnije, nepovjerenja u temeljne institucije sistema) što se manifestira svjesnim odbijanjem da se uključe u javni (a prije svega, politički) život.⁴⁾

Dodat ćemo ovdje da smo podatke o stupnju interesa mladih Hrvatske podvrgli i faktorskoj analizi I reda, i da je njome ekstrahirano pet faktora. To su: spoznaja (interes za znanost, umjetnost, tehniku i obrazovanje), hedonistička — privatistička (interes za vojsku, sport i politiku), tradicionalistička (interes za vjeru i naciju) i profesionalna interesna orijentacija (interes za rad i posao i obrazovanje).⁵⁾ Razlike između seoske i gradske omladine očitavat ćemo, tako, i s pomoću analize varijance.

Gledajući pojedinačne interese ispitanika, njegov aktualni društveni položaj i rezidencijalni status, uzrokuju četiri, odnosno tri statistički značajne povezanosti.⁶⁾ Točnije i seoska omladina općenito i mladi poljoprivrednici posebno, razlikuju se od ostalih skupina ispitanika po tome što su primjetno više zainteresirani za vojsku i vojne stvari, te vjeru i vjerski život, a manje za kulturu i umjetnost. Tome valja dodati da su mladi poljoprivrednici ujedno i znatno manje zainteresirani za školu i obrazovanje.

Pogledajmo dobivene rezultate ponaosob. Za umjetnost i kulturu veliki interes iskazuje 20,5% ispitanih poljoprivrednika (a 23% odlučuje se na "nikakav") nasuprot, primjerice, studenata kojih je 52% visoko zainteresirano, a samo 5% apsolutno nezainteresirano (CK = .263). Istodobno, 19% ruralne omladine navodi veliki interes za kulturu i umjetnost (21,5% tvrdi da je nikakav), dok 41% urbane omladine navodi svoju veliku zainteresiranost i 8,5% nikakvu (CK = .276). Ovi podaci nam potvrđuju činjenice poznate iz dosadašnjih istraživanja. Naime, logično je da mladi poljoprivrednici, kao prosječno niže obrazovana omladina, živeći u ruralnoj socijalnoj sredini koja oskudijeva kulturnim događajima i izazovima, ne pokazuju naglašeni interes za zbivanja u kulturi i umjetnosti. Pretpostavka je da je proces socijalizacije što su ga oni prošli bio manjkav za te sadržaje, posljedica čega je relativna nerazvijenost kulturnih potreba. Uvjetno možemo postaviti hipotezu da te njihove potrebe zadovoljavaju masovni mediji (prije svega, televizija i radio) i specifična lokalna zbivanja, te da se relativno mali broj njih osjeća prikraćenim u tom pogledu. Objašnjenje za cjelokupnu seosku omladinu unekoliko je slično, jer su uvjeti rane socijalizacije sukladni, premda postoji mogućnost da su kulturne potrebe nekih dijelova seoske omladine (srednjoškolaca, studenata, zaposlenih) nešto razvijenije i da ih oni zadovoljavaju izvan stalnog mjesta boravka (u gradovima gdje se školuju ili rade), a

-
- 4) Valja dodati i to da je na razini Jugoslavije dobivena gotovo istovjetna hijerarhija interesa, ali da u sklopu toga ekonomski razvijenije federalne jedinice (Slovenija, Hrvatska) odstupaju po statistički značajno manjim interesom za društvene i političke pojave nasuprot mladima iz nerazvijenijih teritorija, posebice Crne Gore, Makedonije i Kosova, kod kojih je interes prema tim pojavama znatno izraženiji.
 - 5) Navedeni faktori međusobno su nezavisni i zabilježena je blaga korelacija (.311) jedino između spoznajne i profesionalne interesne orijentacije. Izostavljamo pokazatelje saturacije, pouzdanosti i zajedničke varijance da ne bismo opterećivali tekst (dokumentacija je pohranjena u arhivi IDIS-a).
 - 6) Interpretiramo samo one povezanosti (CK) koje iznose .20 i više, a koje su redovno značajne na razini $p = .001$ i više.

iz čega slijedi i pretpostavka da je među njima relativno veći broj potencijalnih nezadovoljnika kulturnim prilikama na selu. U svakom slučaju možemo zaključiti da se naše selo i dalje pokazuje kao nerazvijeno — bar što se infrastrukture tiče, pogotovu u slučaju kulturnog pogona — i da takva objektivno kulturno inferiorna situacija perpetuira i kulturno inferiorniju populaciju. Očito je da obrazovanje pojedinaca nije dostatno da se kulturne prilike na selu kvalitativno izmijene i vidnije približe kulturnoj ponudi urbane sredine.

Što se zanimanja za vojsku i vojne stvari tiče, kao vrlo zainteresirani javljaju se poljoprivrednici (25,5%) dok ih je 34,5% potpuno indiferentnih, i učenici (27,5%, a 22,5% nije zainteresirano) i to naročito nasuprot studentima od kojih je samo 11,5% vrlo zainteresirano za vojne stvari i čak 58% ravnodušnih (CK = .272). S druge strane, 24% seoske omladine navodi veliki interes za vojsku (dok je takvih među urbanom omladinom 13%), a 27% nikakav (ispitanici iz gradova za taj se odgovor opredjeljuju u 45,5% slučajeva; CK = .251). Pretpostavljamo da su učenici za vojsku prosječno zainteresiraniji naprosto zato što muškom dijelu učeničke omladine predstoji odsluženje vojnog roka, i prirodno je da ih vojne stvari prilično zanimaju. Međutim, veće zanimanje poljoprivredničke i općenito ruralne omladine vjerojatno treba objasniti ukupnim razvojnim faktorima. Naše selo (još) karakteriziraju patrijarhalni odnosi, a u tom sklopu vojska kotira kao višestruko ugledna institucija: kao osnovni jamac obrane nezavisnosti zemlje trajno ugrožene od neprijateljskog okruženja i nosilac svijetlih slobodarskih tradicija, a na unutrašnjem planu kao dostupan kanal vertikalne socijalne promocije socioekonomski marginaliziranih slojeva. Potonju hipotezu potkrijepljuje nezainteresiran stav studenata i općenito urbane omladine, dakle onih segmenta mladih koji su u povoljnijem položaju, i subjektivno (prosječno obrazovaniji, višeg socijalnog porijekla) i objektivno (socijalizacija u razvijenijoj okolini, veći izbor putova socijalnog napredovanja). Drugim riječima, sazrijevanje u netradicionalističkom okruženju i individualano obrazovanje smanjuju privlačnost vojske kao socijalnog promotora, ali i demistificira bezrezervno glorificiranje ratničkih tradicija.

Kada je u pitanju interes za vjeru i vjerska pitanja ustanovljeni trendovi potpuno su očekivani. Naime, mladi poljoprivrednici — kao i nezaposleni — prosječno su više zainteresirani za vjeru (18% nasuprot 41% nezainteresiranih), dok su na suprotnom polu studenti i zaposleni (5% visokozainteresiranih i 56% indiferentnih; CK = .254). Dakako, seoska se omladina prosječno više zanima za vjeru (18% : 38%) nego gradska mladež (4% : 65,5%; CK = .301). Navedeni podaci također su odavna poznati (najviše religioznog stanovništva živi na selu); njihova aktualna vrijednost jest u tome što pokazuju da je agrarni mentalitet konstantno najpouzdanije tlo za njegovanje religioznih uvjerenja i tradicija. Međutim, postoje i indicije o revitalizaciji religije što se manifestira pojačanim interesom za vjeru upravo urbane omladine. Naši podaci ne govore u prilog potonjoj tvrdnji, ali valja imati na umu da se radi o transferzalnom istraživanju zbog čega nemamo uvid u trendove prethodnih godina. Uz to, na religiozne osjećaje djeluje, očito, niz specifičnih okolnosti (izvan razine razvijenosti i individualnog obrazovanja, vjerojatno pojačanih produblavanjem društvene krize zbog čega nije nerealno da raste i privlačnost religije kao oficijelne ideologije alternativnog viđenja i tumačenja svijeta.

Najposlije, mladi su poljoprivrednici (11% : 36%) i zaposlena omladina (7% : 35%) znatno manje zainteresirani (CK = .203) za školu i obrazovanje nego, primjerice, studenti (53% : 4,5%) i učenici (51% : 4%). Ovi su podaci više nego razumljivi jer dok se jedan dio mladih nalazi u procesu obrazovanja očekujemo da pokazuje i veći interes za nj, a oni pak koji su već zaposleni ili žive od ze-

mlijoradnje uglavnom su svoje obrazovne aspiracije zadovoljili ili su se pomirili s tim da ih nikada neće ostvariti.

Rezultati analize varijance prema dobivenim faktorima pokazuju da se urbana i ruralna omladina razlikuje po zastupljenosti spoznajne (F-omjer = 11.192) i tradicionalističke interesne orijentacije (F-omjer = 13.528). Točnije, seoska se omladina bolje prepoznaje u tradicionalističkoj, a slabije u spoznajnoj interesnoj orijentaciji (dok je s gradskom omladinom, dakako, obratno). Istodobno, i mladi su poljoprivrednici prosječno češće zastupljeni u tradicionalističkoj interesnoj orijentaciji i to posebice za razliku od studenata i zaposlenih (F-omjer = 10.258). Kao što vidimo — imamo li na umu konfiguraciju navedenih faktora i prethodnu korelacijsku analizu — seoska (i zemljoradnička) omladina ponaša se prilično konzistentno.

Rezimirajmo dobivene podatke ovako: ruralna i urbana omladina prilično su homogene u postojećim interesnim orijentacijama što svjedoči da na formiranje interesa — sastavnog dijela vrijednosnog sustava pojedinca — presudno djeluju kulturni faktori šire naravi. To praktički znači da se ne samo na teritoriju Hrvatske nego i cijele Jugoslavije (a vjerojatno bi se znatne sličnosti našle i u evropskom kontekstu budući se radi o sličnim civilizacijskim ishodištima i iskustvima) omladina relativno malo razlikuje u pogledu strukture interesa. Posebice je to uočljivo u pogledu dominantnih interesa: primjerice, interesa za prijateljstva i poznanstva, zabavu i razonodu, te rad i posao, koji su visoko prihvaćeni od većeg dijela ispitane populacije mladih i u njihovu slučaju nisu detektirane statistički značajne varijacije u intenzitetu prihvaćanja s obziron na različita socio-demografska obilježja ispitanika. Iz toga proizlazi da je interesna jezgra vrlo stabilna, a i zorno nam govori o imanentnim potrebama mladih. Naime, bez obzira na unekoliko različite uvjete života, omladina iskazuje podjednako snažnu potrebu za socijabilnošću, opuštanjem i radno-profesionalnim angažmanom. A ukoliko tako naglašenu potrebu iz različitih razloga nije moguće ostvariti (primjerice, relativno otuđeni odnosi u urbanim aglomeracijama otežavaju sklapanje prijateljstva, ograničen izbor kulturno-rekreativnih zbiljanja na selu čini zabavu siromašnom i nemaštovitom, ekonomska kriza blokira mogućnosti zapošljavanja mladih stručnih kadrova i slično) možemo pretpostaviti da će osjećaj nezadovoljnosti — ako potraje — rezultirati vidnim frustracijama i individualnim nezadovoljstvima sa nezanimljivim socijalnim posljedicama.

Međutim, kada se odmaknemo od ovih unisono iskazanih interesa pojavljuju se ne baš učestale ali zato simptomatične razlike između različitih skupina mladih. Kako nas prije svega zanima relacija urbana-ruralna omladina, ostala smo diferenciranja u ovoj analizi zanemarili. Dakle, vidjeli smo da je seoska omladina faktički više vezana za neke tradicionalne fenomene (vojska, vjera) i u isto vrijeme više distancirana od onih oblika (kultura i umjetnost) čije je "rodno" mjesto grad. Odsutnost većeg broja statistički značajnih razlika možda ukazuje da se procjep između grada i sela ipak smanjuje (pri čemu se selo približava gradu po nekim elementima načina života), ali je vjerojatnije da razlike izostaju budući da se radi o interesima (kao obliku vrijednosti) za koje smo već konstatirali da su prilično homogeni. Na osnovi malog broja pokazatelja kojima smo se poslužili u ovoj analizi ne možemo pretendirati na egzaktnu i dalekozežnu zaključku i stoga se uglavnom zadržavamo u ravni hipoteza. Tako pretpostavljamo i da naše selo danas prije "neracionalno" odumire nego što se urbanizira (u smislu inkorporiranja civilizacijskih tekovina koje znatno podižu kvalitetu života, iako se neki pozitivni pomaci na razini individualnih domaćinstava ne mogu osporiti). Uvažimo li ovo mišljenje onda ustanovljene distinkcije između seoske i gradske omladine u pogledu ispitivanih interesa možemo legitimno tumačiti kao valjan indikator da tradicionalni odnosi na selu nisu pretrpjeli radikalne promjene. To ne

znači da nije na djelu proces razgradnje patrijarhalnog obrasca seoskog života, ali pretpostavljamo da on teče sporo i još nije doživio značajnije kvalitativne promjene. Pretpostavljamo da je tome tako i stoga što je stagnacija agrara višestruko povezana sa neprestanim egzodusom mladih sa sela. Zdrav razum nam, naime, govori da se ta tendencija neće spriječiti proklamacijama nego poboljšanjem ukupnih uvjeta života na selu, a što je prazna fraza ukoliko nema omladine koja će naći svoj interes da ostane na selu i pridonosi njegovu razvoju.

Vlasta Ilišin

Interests of the Urban and Rural Youth of Croatia

Summary

The article is based on empirical data collected in the SR Croatia at the end of 1985, as part of the macroproject *The Position, Consciousness and Behaviour of the Youth of Yugoslavia*. It is turned to problems of interest, and is especially focused on differences in that sense between the urban and rural youth, and between the farming and student, school, employed and unemployed youth. The results obtained show that the mentioned groups of young people — if we observe the thirteen given interests individually — differ from each other in that the farming and in general the rural youth show greater interest in the army and military matters and religion and religious questions, and are less interested in culture and the arts (and in school and education, in the case of young farmers). At the same time, the rural youth (and it is similar with young farmers) are more at ease with the traditionalist and less with the conscious-interest orientation. The differences and trends are chiefly explained through the sociocultural characteristics of the respondents and the influence of various factors of socialization.

Стремления и интересы городской и сельской молодежи

Резюме

Работа основана на эмпирических данных полученных в конце 1985. года в СР Хорватии в рамках проведенного макропроекта «Положение, сознание и поведение молодежи Югославии». Анализ сосредоточен на вопрос проявляемых интересов и устремленности среди молодежи, а в отдельности на различия и несовпадения во взглядах и мнениях городской и сельской молодежи, затем сельскохозяйственной в сравнении с учащейся молодежью, студенческой, занятой и молодежью без работы. Полученные результаты, на основании тринадцати отдельно рассмотренных ориентаций упомянутых групп молодежи, позволили установить различия существующие между ис — следуемыми группами молодежи, причем, большую притягательность среди сельскохозяйственной и сельской молодежи вообще, имеет военное дело и все что относится к армии и связано со службой в армии, религия и религиозное миропонимание; малой популярностью, между тем, пользовались культура и искусство (учебные заведения и образование вообще) в особенности среди сельскохозяйственной молодежи. Однако, ценностные ориентации сельской молодежи связаны с традиционными воззрениями (подобную картину встречаем среди сельскохозяйственной молодежи) а в меньшей степени с — новыми жизненными устремлениями в рамках признаваемой ценности. Обнаруженные различия и расхождения среди молодежи, можно объяснить, в первую очередь различиями в социо-культурных характеристиках опрошенной молодежи и воздействием различных общественных факторов.